

PROGRAM PREVENCIJE I KONTROLE NEZARAZNIH BOLESTI

I STANJE, CILJEVI I MJERE

1. Istraživanja u stanovništvu Republike Srpske vršena na reprezentativnom uzorku odraslog stanovništva od 18 i više godina starosti, koja je u 2002. godini organizovao Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske pokazala su visok stepen ugroženosti stanovništva od nezaraznih bolesti.

Ova ocjena zasniva se na raspoloživim podacima o smrtnosti stanovništva od ovih bolesti i pouzdanim podacima o učestalosti i nivou rizičnih faktora povezanih sa ovim bolestima.

Povišene vrijednosti rizičnih faktora utvrđene su na osnovu kategorizacije i uputstava Svjetske zdravstvene organizacije i to:

- Za povišeni krvni pritisak vrijednost sistolnog krvnog pritiska od 140 mmHg i više ,a dijastolnog od 90 mmHg i više.
- Za povišeni ukupni holesterol u krvi vrijednost od 5 mmol/l i više.
- Za povišeni šećer u krvi vrijednost od 6,1 mmol/l i više. Vrijednost od 7,0 mmol/l tumači se kao potencijalni dijabetes melitus.
- Za povišeni indeks tjelesne mase vrijednost od 30 i više.

Prihvaćena je definicija pušenja Svjetske zdravstvene organizacije da je pušenje konzumiranje duvana u bilo kojoj formi uključujući pušenje cigareta, cigara, lule, žvakanje duvana i burmut (udisanje kroz nos).

2. Prema kriterijumima Svjetske zdravstvene organizacije u odraslom stanovništvu od 18 i više godina starosti u Republici Srpskoj, stanje u pogledu učestalosti i nivoa rizičnih faktora je:

- Srednja vrijednost sistolnog krvnog pritiska je 136 mmHg ,a dijastolnog 84 mmHg. Broj osoba sa povišenim krvnim pritiskom je 42,1% odnosno u Republici Srpskoj je oko 480.000 osoba sa krvnim pritiskom koji je iznad normalnih vrijednosti.
- Srednja vrijednost ukupnog holesterola u krvi je 5,5 mmol/l. Broj osoba sa povišenim vrijednostima je 55%, odnosno u Republici Srpskoj je oko 640.000 osoba sa ukupnim holesterolom u krvi od 5 mmol/l i višim.
- Srednja vrijednost šećera u krvi je 5,5 mmol/l. Broj osoba kod kojih je povišena vrijednost šećera u krvi (6,1 mmol/l i više) je 13,7%, odnosno u Republici Srpskoj je oko 160.000 osoba sa povišenim šećerom u krvi.
- Srednja vrijednost indeksa tjelesne mase je 26,5. U kategoriji I stepena gojaznosti (indeks tjelesne mase 25-30) je 37,6% odnosno oko 430.000 osoba u kategoriji II stepena gojaznosti (indeks tjelesne mase 30-40) je 17,8% odnosno oko 200.000 osoba, a u kategoriji III stepena gojaznosti (indeks tjelesne mase preko 40) je 1,7% odnosno oko 20.000 osoba od 18 i više godina starosti
- Svakodnevno puši 33,6% odnosno oko 420.000 osoba od 18 i više godina starosti.
- Najmanje 50% osoba sa rizičnim faktorima nije poznato zdravstvenoj službi ,a polovina od poznatih se ne liječi adekvatno. Zbog toga je prioritetni zadatak da se oni otkriju i adekvatno liječe.

3. Strategija prevencije i kontrole nezaraznih bolesti obuhvata kardiovaskularne, maligne bolesti i dijabetes melitus.

U okviru kardiovaskularnih bolesti obuhvaćene su koronarna i cerebrovaskularna bolest ,a u okviru malignih: rak grlića materice, rak dojke, rak debelog crijeva i rektuma i rak prostate.

Strategija prevencije i kontrole nezaraznih bolesti postavila je opšti i specifične ciljeve do 2010. godine.

3.1. Opšti cilj:

Do 2010. godine zaustaviti rast mortaliteta i morbiditeta od nezaraznih bolesti uključenih u Strategiju i uspostaviti trend njihovog postepenog opadanja tako da se do kraja 2010. godine ukupna opterećenost ovim bolestima zbog prerane smrti i onesposobljenosti smanji za 5%.

3.2. Specifični ciljevi

Do 2010. godine:

- Smanjiti mortalitet i morbiditet od kardiovaskularnih bolesti kod osoba ispod 65 godina starosti za najmanje 10%.
- Smanjiti mortalitet od malignih bolesti kod osoba ispod 65 godina starosti za najmanje 5%.
- Smanjiti komplikacije kod dijabetes melitusa (sljepilo, amputacije, insuficijencija bubrega) za najmanje 20%.
- Smanjiti broj pušača duvana za 50% kod odraslih ,a 80% kod mladih i u potpunosti eliminisati izloženost duvanskom dimu na radnom mjestu, javnim mjestima okupljanja, sredstvima javnog saobraćaja.
- Smanjiti broj osoba koje redovno piju alkohol za najmanje 50% ,a kod mladih za najmanje 80%.

Za ostvarivanje ovih ciljeva primjenjivaće se mjere usmjerene na čitavo stanovništvo (populaciona strategija) i mjere usmjerene na pojedince i porodicu izložene povećanom riziku (Strategija visokog rizika).

Mjere prevencije i kontrole nezaraznih bolesti su:

- Zdravstveno promotivne mjere, čiji je cilj smanjivanje preventabilnih rizika putem savjetovanja u kontaktu sa pojedincem u zdravstvenoj ustanovi i u porodici.
- Otkrivanje i redukcija rizičnih faktora.
- Rano otkrivanje bolesti, liječenje odnosno upućivanje na složeniju dijagnostiku i liječenje u odgovarajuće ustanove i rehabilitacija.

- Zdravstveno promotivne i mjere otkrivanja i redukcije rizičnih faktora su obaveza primarne zdravstvene zaštite odnosno službe porodične medicine (službe opšte medicine) i konsultativnih službi doma zdravlja.
- Mjere ranog otkrivanja određenih malignih bolesti (rak grlića materice, dojke, debelog crijeva i rektuma i prostate) organizuju i sprovode konsultativne službe doma zdravlja u saradnji sa službom porodične medicine (službom opšte medicine) i specijalističkom službom opšte bolnice.

Potvrda dijagnoze i liječenje oboljelih vrši se u skladu sa Pravilnikom o referalnom sistemu.

4. Otkrivanje i redukcija rizičnih faktora:

4.1. Povišeni krvni pritisak

Povišeni krvni pritisak otkriva se prilikom posjete pacijenta ordinaciji porodične medicine (opšte medicine) i prilikom posjete ljekara porodici.

Krvni pritisak se mjeri kod svake osobe od 18 i više godina starosti najmanje jednom u 2 godine ,a kod osoba iznad 65 godina starosti najmanje jednom godišnje.

Dijagnoza povišenog krvnog pritiska ne može se postaviti na osnovu jednog mjerenja. Kod osoba kod kojih se prilikom prvog mjerenja ustanovi povišeni krvni pritisak, mjerenje krvnog pritiska se ponavlja najmanje tri puta u narednih 6 mjeseci i ako se nađe da je povišen ta osoba se uvodi u priručni registar koji se vodi za lica sa rizičnim faktorima.

4.2. Povišeni nivo holesterola u krvi

Mjeri se kod osoba kod kojih je utvrđen povišeni krvni pritisak ili indeks tjelesne mase iznad 30. Osobe sa povišenim holesterolom uvode se u priručni registar.

4.3. Povišeni nivo šećera u krvi

Mjerenje šećera u krvi vrši se kod osoba kod kojih je utvrđen povišeni krvni pritisak, indeks tjelesne mase preko 30 i koji imaju dijabetes u porodičnoj istoriji. Osobe kod kojih se utvrdi nivo šećera od 7,0 mmol/l i više uvode se u priručni registar.

4.4. Povišeni indeks tjelesne mase

Mjerenje tjelesne težine i visine vrši se kod svih osoba prilikom prve posjete i izračunava indeks tjelesne mase. Osobe kod kojih je indeks tjelesne mase preko 30 uvode se u priručni registar.

4.5. Pušenje

Svakoj osobi prilikom prve posjete postavlja se pitanje da li puše, da li puše svakog dana, koliko dugo puše i koliko cigareta dnevno puše. Osobe koje puše svakog dana uvode se u priručni registar.

5. Priručni registar

Svaki ljekar porodične medicine (opšte medicine) dužan je da vodi priručni registar u koji uvodi osobe kod kojih je ustanovio rizične faktore iz tačke 4. ovog Programa. Obrazac za priručni registar propisao je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite kao sastavni dio ovog Programa.

6. Rano otkrivanje bolesti

Ranim otkrivanjem bolesti obuhvaćene su kardiovaskularne bolesti, dijabetes melitus, rak grlića materice, dojke, debelog crijeva i rektuma i prostate.

6.1. Rak grlića materice

Rano otkrivanje raka grlića materice vrši se kod svih žena 25-60 godina starosti jednom u 3 godine.

Pregled obuhvata: Papa-Nikolau test kod svih žena te starosne grupe. Kolposkopija se vrši kod onih kod kojih Papa-Nikolau test nije normalan. Žene kod kojih se utvrdi rak ili sumnja na rak hitno se upućuju na viši referalni nivo.

Rano otkrivanje raka grlića materice organizuje i vrši konsultativna služba doma zdravlja u saradnji sa službom porodične medicine (opšte medicine, citološkom laboratorijom i specijalističkom službom višeg referalnog nivoa).

6.2. Rak dojke

Rano otkrivanje raka dojke vrši se fizikalnim pregledom i mamografijom.

- Svaki fizikalni pregled žena iznad 40 godina starosti obavezno uključuje i palpaciju dojki.
- Mamografija se vrši kod svih žena 50-70 godina starosti jednom u 2 godine.

Mamografiju organizuje konsultativna služba (ginekološka) doma zdravlja, a vrši specijalistička radiološka služba opšte bolnice.

Žene kod kojih je utvrđen rak dojke ili postoji sumnja hitno se upućuju nadležnoj specijalističkoj službi opšte bolnice.

6.3. Rak debelog crijeva i rektuma

Rano otkrivanje se vrši digitalnim pregledom rektuma, pregledom stolice na krv i sigmoskopijom. Digitalni pregled rektuma se vrši kod svih osoba preko 50 godina starosti jednom u 3 godine. Kod nenormalnog nalaza ili kod osoba sa porodičnom istorijom bolesti vrši se pregled stolice na krv i sigmoskopija.

Rano otkrivanje raka debelog crijeva organizuje i vrši konsultativna služba doma zdravlja u saradnji sa službom porodične medicine (službe opšte medicine) i specijalistička služba opšte bolnice. Osobe kod kojih se utvrdi ili posumnja na rak hitno se upućuju na viši referalni nivo.

6.4. Rak prostate

Rano otkrivanje raka prostate vrši se rektalnim digitalnim pregledom prostate, testom na specifični antigen i trans-rektalnom ultrazvučnom dijagnostikom.

Rektalni digitalni pregled prostate vrši se kod muških osoba 50-70 godina starosti jednom u 2 godine.

Kod osoba sa nenormalnim nalazom vrši se test na specifični antigen i trans rektalna ultrazvučna dijagnostika.

Rano otkrivanje raka prostate vrši služba porodične medicine (služba opšte medicine) u saradnji sa specijalističkom urološkom službom opšte bolnice.

Osobe kod kojih se utvrdi ili posumnja na rak hitno se upućuju na viši referalni sistem.

7. Registracija određenih bolesti

Strategija prevencije i kontrole nezaraznih bolesti uvodi registar za infarkt miokarda, cerebrovaskularni insult, rak grlića materice, dojke, debelog crijeva i prostate i diabetes melitus. Registri ovih oboljenja dati su u nadležnost Instituta za zaštitu zdravlja Republike Srpske.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite svojim propisom će u roku od tri mjeseca utvrditi način prijavljivanja, obrasce, rokove dostavljanja prijave i druge obaveze zdravstvenih ustanova i zdravstvenih radnika.

8. Stručno uputstvo za otkrivanje i redukciju rizičnih faktora rano otkrivanje bolesti i postupak upućivanja na viši referalni nivo radi dijagnostike i liječenja

Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske u saradnji sa Kliničkim centrom u Banja Luci (Klinike za internu medicinu i onkologiju i neurologiju) izradiće Stručno uputstvo za način mjerenja, dijagnostičke i laboratorijske testove kod otkrivanja rizičnih faktora iz tačke 4. ovog Programa i stručno uputstvo za postupak ranog otkrivanja bolesti iz tačke 6. ovog Programa.

- Stupanjem na snagu ovog Programa prestaje da važi Program otkrivanja i suzbijanja faktora rizika kardiovaskularnih i malignih oboljenja i drugih masovnih nezaraznih bolesti i ranog otkrivanja tih bolesti ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 4/2001).